

YO'L HARAKATI QOIDALARI VA HARAKAT XAVFSIZLIGI TAXLIL QILISH**J. Ro'ziyev***Xo'jaobod kasb-hunar maktabi kata o`qituvchisi*

Ushbu maqolada yo'l harakati qoidalarining haydovchining xatti-harakati va harakat xavfsizligiga ta'siri muhokama qilinadi. Muhokama asosan haydovchining xavfsizlik vositalaridan foydalanishi, ularning tezligini sozlashi va mast holda haydashning xavfsizlik potentsialiga, qoidalarining ta'siriga va haydovchining xatti-harakatlariga ta'siriga oid tadqiqotlarga asoslangan.

Haydovchilarning qoidalarga rioya qilish qaroriga ta'sir etuvchi omillar ham ko'rib chiqiladi. Faqatgina bajarilishi mumkin bo'lgan qoidalarni amalga oshirish va politsiya nazorati haydovchilarga ko'rinadigan bo'lishi kerak degan xulosaga keldi. Shuningdek, yo'l harakati tizimini haydovchilar boshqa haydovchilar va yo'l foydalanuvchilari bilan o'zaro aloqada bo'lgan ijtimoiy tizim sifatida ko'rish kerak. Qoidalar va qoidalar tizim ishtirokchilarining xavfsiz va samarali ishlashiga yordam berish uchun muhimdir.

Avtotransport umumiy transport vositasiga aylanganidan beri yo'l harakati qoidalar va qoidalar tarmog'i bilan tartibga solingan. Yo'l harakatining harakatchanligi uchun ko'plab qoidalar zarur, lekin, ayniqsa[1], Ikkinchi Jahon urushidan keyin, yo'l harakati xavfsizligini yaxshilashga qaratilgan qoidalar soni ortib bormoqda. Bugungi kunda inson faoliyatining yo'l harakati tizimi kabi qonuniy cheklovlar bilan tartibga solinadigan bir nechta sohalari mavjud. Shuning uchun, qoidaga rioya qilish bo'yicha haydovchining xatti-harakatlari tajribasi boshqa fanlardagi xatti-harakatlarni tartibga solish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lishi kerak. Biroq, yo'l harakati xavfsizligini oshirish qoidalarining ko'p yillik tajribasiga qaramay, haydovchilarning xatti-harakatlari xavfsiz emas. Masalan, hisob-kitoblarga ko'ra (Evans, 1991) dunyo bo'ylab har yili yarim milliondan ortiq odam yo'l-transport hodisalarida halok bo'ladi. Ushbu baxtsiz hodisalarning 90% dan ortig'ida yo'l harakati qatnashchilarining xavfli xatti-harakati yagona yoki yordam beruvchi omildir (Rumar, 1985). Shu sababli, xavfsizlik qoidalarini muhokama qilishda shuni esda tutish kerakki, yo'l harakati qoidalari haqida ko'p narsa ma'lum bo'lsa-da, ularning haydovchilarning xatti-harakatlariga ta'siri haqida hali ko'p narsalarni o'rganish kerak[2].

Ushbu maqolaning maqsadi yo'l harakati qoidalarining haydovchilarning xatti-harakati va harakat xavfsizligiga ta'sirini muhokama qilishdir. O'rganilgan yo'l harakati qoidalarining ko'pchiligi transport vositalari haydovchilariga tegishli bo'lganligi sababli, bu atama butun matn davomida qo'llaniladi, hatto ba'zida yo'l foydalanuvchisi so'zlarini ishlatish to'g'ri bo'lsa ham. Muhokama adabiyotlardan va o'z tadqiqotlarimizdan misollar asosida olib boriladi. Qoidalarining ta'sirini ko'rsatish uchun xatti-harakatlarning uchta yo'nalishi qo'llaniladi: haydovchilarning xavfsizlik uskunalariidan foydalanishi, ularning tezligini sozlash va mast holda haydash. Ushbu xatti-harakatlarda xavfsizlikni ta'minlash qoidalari, ehtimol, eng ko'p tekshiriladigan

yo'l harakati qoidalaridir. Qoidalar muvofiqlikni aniqlash qulayligi bilan farqlanadi. Xavfsizlik potentsiali, qoidalarining ta'siri va xatti-harakatlarga ta'siri ko'rib chiqiladi. Haydovchilarning qoidalarga rioya qilish qaroriga ta'sir etuvchi omillar ham muhokama qilinadi[3].

Xavfsizlik cheklovlaridan foydalanishni rag'batlantirish qoidalari

Haydovchi va yo'lovchi (lar)ning avtomobilda xavfsizlik kamarlaridan foydalanishi baxtsiz hodisa sodir bo'lgan taqdirda jarohat olish xavfini kamaytirishning samarali chorasi ekanligi haqida umumiy kelishuv mavjud. Masalan, xavfsizlik kamaridan foydalangan haydovchilar uchun halokatli baxtsiz hodisa xavfi taxminan 40-50% ga kamayadi (Elvik va boshq., 1989, Evans, 1991).

Zamonaviy avtomobillar barcha avtomobil foydalanuvchilari uchun xavfsizlik kamarlari bilan jihozlangan va xavfsizlik kamarlaridan foydalanishni targ'ib qilish bo'yicha axborot kompaniyalariga katta mablag' sarflangan. Biroq, bir nechta

Haddan tashqari tezlikka qarshi qoidalarining ta'siri

Tezlikni pasaytirishning bir nechta baholashlari shuni ko'rsatadiki, o'rtacha tezlikni pasaytirish jarohatlar bilan bog'liq baxtsiz hodisalar sonini kamaytiradi (Elvik va boshq., 1989). Tanlangan tezlik baxtsiz hodisalariga katta ta'sir ko'rsatishi uchun hisoblab chiqilgan (Nilsson, 1984). Baxtsiz hodisalar darajasi o'rtacha tezlikning to'g'ridan-to'g'ri o'zgarishi bilan bog'liq, ammo jarohatlar yoki o'limlar yanada tezroq oshadi. Tezlikni cheklash natijasida o'rtacha tezlikning pasayishi avtomobil foydalanuvchilarining xavfsizligini oshirishi mumkin. U yerda

Mast holda haydashga qarshi qoidalar

Evans (1991) ma'lumotlariga ko'ra, spirtli ichimliklar yo'l-transport hodisalariga sabab bo'lgan boshqa omillardan ancha ustundir. Qondagi alkohol kontsentratsiyasining (BAC) ortishi bilan halokat xavfi keskin ortadi va Nilsson (1986) xabar berishicha, 0,05% BAC xavfi hushyor haydovchiga qaraganda to'rt baravar yuqori, 0,10% BACda xavf 12 baravar va 0,20 marta yuqori. % BAC xavf hushyor haydovchi darajasidan 300 baravar oshdi[4]. Bugungi kunda ko'pchilik mamlakatlarda mast holda haydash va odatiy holga qarshi qonunlar joriy etilgan

Yo'l harakati xavfsizligi qoidalari nima uchun kerak?

Qoidalarining xavfli xatti-harakatlarga ta'siri misollaridan shunday xulosa qilish mumkinki, haydovchi hushyor bo'lib, xavfsizlik kamarini taqib, haddan tashqari tezlikdan saqlansa, ehtiyotkor haydovchiga nisbatan baxtsiz hodisalardan qochish imkoniyatini sezilarli darajada oshiradi. Xulq-atvorni o'zgartirish uchun nima uchun yo'l harakati xavfsizligi qoidalari zarurligini tushunish qiyin. Agar ular oqilona yo'l tutgan bo'lsa, ularning xatti-harakati ortib borayotgan xavf bilan bog'liqligini bilgan haydovchilar bunday harakatlardan qochishlari kerak[5].

Aniqlanish ehtimoli

Oldingi ko'rib chiqishga ko'ra, xavfsizlik qoidalarining ta'sirini kuchaytirish uchun amal qilish kerak va samarali bo'lishi uchun ko'rinadigan bo'lishi kerak. Politsiyaning tezlikni oshirish xatti-harakatlari ustidan nazoratini kuchaytirish bo'yicha tekshiruvda, yuqori darajadagi yo'llar past darajadagi yo'llar bilan

taqqoslandi (Nilsson va boshq., 1983). Tezlikni oshiruvchi haydovchilarni sekinlashtirish uchun me'yoriy darajadan 3-5 baravar oshirish kerak edi. Oddiy ijro darajasi degani, avtomobilni haydashda har safar tezlikni oshiruvchi haydovchi,

Qoidalarga rioya qilishga munosabat va ijtimoiy me'yorlarning ta'siri

Yo'l harakatidagi barcha huquqbuzarliklarni ixtiyoriy deb hisoblash mumkin bo'lmasa-da, qonunni buzish bo'yicha ko'plab qarorlar ataylab qabul qilinadi. Ajzen va Fishbeyn (1980) asosli harakat nazariyasidan foydalangan holda, haydovchilarning yo'l harakatida qaror qabul qilishiga munosabat va ijtimoiy normalarning ta'sirini o'rganishga bir necha bor urinishlar qilingan.

Nazariyaga ko'ra, xulq-atvorning eng yaxshi ko'rsatkichi - bu o'zini qanday tutish niyatidir. Niyat xulq-atvoriga munosabat bilan ham, ijtimoiy normalar bilan ham belgilanadi

Yo'l harakati xavfsizligi qoidalari tajribasidan nimani o'rganish mumkin?

Ushbu maqolada yo'l harakati xavfsizligi qoidalarning faqat bir nechtasi muhokama qilingan bo'lsa ham, umuman olganda qoidalarga rioya qilish haqida ba'zi ma'lumotlarni olish mumkin bo'ladi. Dastlabki, deyarli ahamiyatsiz xulosa shundan iboratki, xavfsizlik qoidalari haydovchilarning o'z qarashlari yoki boshqa haydovchilar yoki hokimiyatlarning fikriga ko'ra istalmagan xatti-harakatlarga tegishli bo'lishi kerak[6]. Yana bir ahamiyatsiz izoh shundaki, haydovchilar qoidalar haqida bilimga ega bo'lishi va ularga rioya qilish uchun ularni oqilona deb bilishi kerak

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Usmonova, M.N. (2020). An approach to solving road safety problems.[1-2]
- 2.Usmanova M. N., RizaevSh.FORMATION OF SOCIOECONOMICFACTORS AFFECTING TRAFFIC SAFETY.Accepted in the journal The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research (ISSN-2642-7478) for Volume03 Issue 04 April 2021.<https://doi.org/10.37547/tajir/Volume03Issue04-05> 2. Усманова М.Н.Подход оценки факторов навыка водителя при обеспечения безопасности движения. Вестник ТАДИ. Научно-технический журнал.4.2016г.90-93стр.
3. O'zbekistonRespublikasiIVYHXBBstatistikama'lumoti
4. Усманова, М. Н., & Йулдошев, Д. Ф. У. (2020). Пути повышения безопасности дорожного движения. Проблемынауки, (2 (50)).
- 5.Yuldashev, J. (2021). DEVELOPING AXIOLOGICAL WORLD VIEW IN STUDENTS IN TEACHING HISTORY. Theoretical & Applied Science, (4), 281-283.
- 6.Mamadalyev, M., Yuldashev, J., & Tojimuhammadov, M. (2021). THE EFFECT OF CHANGING THE COMPRESSION RATIO ON THE ENGINE ROTATORS ON CARS. Интернаука, (4-3), 81-82